

ДА ПРЕВЪРНЕШ ЧУЖДТО В СВОЕ

„Ти не си първата чужденка, която влиза в това семейство“, ми казва заговорнически Хани преди много години във Фрайбург, недалеч от източния бряг на река Рейн, немския бряг. Бъдещата ми свекърва се е приготвила за срещата с мен с най-любимите сладкиши от детството ѝ в Елзас, на западния бряг на река Рейн, френския бряг. Погледът ми се плъзва по огромната саварина, поставена в центъра на масата, но това което произвежда скенерът в главата ми, са снимки на шумен рояк ученици пред лавката, в която за голямото междучасие са донесли тави с пресни малки саваринки. Не обичах маслената розичка върху тях, но за самите саваринки умирах и бях готова, ако се наложи, да раздавам справедливост за всички онези, които чинно чакаха на опашката, без да се бутат.

Първата хапка, която се опитвам да задържа по-дълго в устата, сокът, който се стича задължително извън малкото парче твърда хартия и лепне по пръстите, запечатват спомена за щастливо детство в иначе кратките междучасия в една държава доста по изток от източния бряг на Рейн. По това време между саварината на бъдещата ми свекърва и моите саваринки с маслени розички се издига бетонна стена – да не би случайно да се срещнат едни други и да разберат колко са близки.

Само една друга вкусотия можеше да оспорва първото място в кулинарната ранглиста на българското ми детство: купичките с крем карамел на майка ми, които тя приготвяше за специални случаи, като например случая, който ме доведе в средата на 90-те в къщата на Хани. Нейният крем карамел е само един, но огромен, под формата на торта и разбира се, обърнат – така както правеше майка ми с малките купички у дома. Няма значение, че Хани го нарича Flan, това си е същият вкус, който те кара да се чувстваш по-специален, дълго чакан. *„Обожявам крем карамел и саварини, защото ме връщат назад към детството ми в България“*, казвам и виждам как очите на Хани живват от многото въпросителни в тях. Значи сме се намерили една друга – през годините и хилядите километри, станали сме заговорнички в семейството, създадено от нея, семейството, в което влизам аз заради сина ѝ и в което няма да се чувствам чужденка, ня-ма! Знаем, че се е опитала да ме успокои, да ми каже: „чуждото“ у нас е добре дошло. От теб и другите зависи дали ще го направите свое.

В живота на Хани „свое“ и „чуждо“ често са сменяли местата си, а разстоянието между двата бряга на Рейн се е измервало дълго време не в километри, а в степени на отблъскване и неприязън. Някога, в края на 40-те години на миналия век, когато тя, родената в Париж и израснала във френския Елзас германка, решава да се омъжи за германец от другия бряг на Рейн, я заплюват като предателка, защото не може да си от Елзас, да си преживял нацистката окупация и да се влюбиш в германец, да тръгнеш към него, пресичайки реката. Не може да си кръстена в католическа църква, а да се омъжиш за протестантски пастор. „Не може“ реже като нож съдбата ѝ на няколко пъти и тя събира парчетата успешно както майка ѝ, германката, дръзнала да роди дете без брак в Париж в началото на 20-ти век; да развие свой бизнес, съсипван на два пъти: най-напред от голямата рецесия, а после от нацистите в Страсбург. *„И като дойдох в Германия с нейните тлъсти ястия...“*, подхваща Хани, без да довърши изречението, защото лицето ѝ със сбърчения в отврата нос и смеещите се очи казват останалото. С всички

сили се опитва да говори с мен на литературен немски, но мелодията на баденския алемански диалект разбива правилата, като проправя път и на елзаското наречие. А моят източноевропейски акцент запечатва дори граматически перфектния изказ като отклонение от езиковата норма. Поне аз си мисля така. Бъдещото ми семейство дори и не се впечатлява от говора ми – децата в него са израснали с това, че мама говори по-различно, но пък най-хубаво от всички останали.

Никога не посмях да питам Хани като каква се чувства по националност и коя е родината ѝ, но бях почти сигурна в отговора: като елзаска, родена в началото на 20-ти век, чийто роден език е алеманският диалект и която научава литературен немски едва в училище. Десетилетия по-късно в Германия учител ѝ забранява да говори с децата си на френски „за да не забави развитието им“. По това време от другата страна на Рейн, в Елзас, немският език е изтикан зад дебелиите стени на къщите, получил е всички удари, които френските спомени от нацистката окупация са могли да му нанесат, за да зараснат раните на жертвите. Още няколко десетилетия по-късно, в средата на 90-те, влизам в сградата на Съвета на Европа в Страсбург и питам младите колеги от пресслужба-та къде мога да включа репортерския си касетофон, за да запиша пленарното заседание. Не получавам отговор, защото питам на грешния език. Един от колегите се смиява и тръгва с мен. Останали насаме, той спира да се мъчи с английския и обръща на немски, онзи немски, познат ми от общуването с Хани. **Езикът често е превръщан в бойно поле, на което продължават да се водят сражения дълго време, след като бившите врагове са заровили окопите, за да си орат нивите, а войната се е побрала в няколкото страници на учебника по история.** Тогава реших, че многоезичието ще е моят дом, в който няма да позволя, да ми казват като каква трябва да се чувствам, да ме притискат да избира страна, от която да воювам срещу другите.

„Мамо, кой е родният ми език и коя е родината ми?“, попита преди десет години с нескрита тревожност в гласа седемгодишната ми дъщеря. Каза го на чист български език. Е, с малко заваяно „р“, което така и не можахме да оправим въпреки старателно повтаряното „Рачо реже риба“. Беше разтворила читанката от българското училище на страницата с разказа за Стария щърк, който отказва да полети на юг с по-младите, защото иска да умре в родината си. Малката ми дъщеря явно беше объркана: никой никога досега не беше я карал да се самоопределя на принципа „или-или“. А и расте в къща, в която пътуването между държавите, езиците и културите е неизменна част от живота, търсена и постигана цел. Знае, че е родена в Берлин, но Германия и България присъстват с еднаква сила в живота ѝ. Знае, че баща ѝ нарича баба си Марй с френското „grand-taman“. За дъщеря ми тази множественост е най-нормалното нещо на света, като това да седиш на дивана между татко и дядо, и да им превеждаш – можеше го още на четиригодишна възраст. Исках детето ми да говори български, за да ме приеме с това, което нося в себе си, да стане част от него, но не за да бъде вкарвано в идентификационни матрици, които изключват всичко друго извън официално наложеното статукво на мнозинството. Затова решихме, че Старият щърк ще си лети до последно, накъдето си поиска, и ще остане там, където се чувства най-добре, без значение дали това е мястото, където е роден.

Никога не съм имала проблем с това, че съм по-различна от повечето хора в страната, в която съм избрала да живея; че спомените, от които сглобявам пъзела на миналото си, са по-други от тези на съпруга ми, неговите приятели, моите колеги. Никой не е успявал да

ме накара да се чувствам чужда заради тази различност. Не че не е имало опити. Колкото и да са малко на брой, те полепват по кожата ти и години наред мястото там те сърби дразнещо. Намазвам го с мехлема на всички приятелства, които съм завързала във времето, на любопитството към мен, езика и културата, с които съм израснала. И отдавна съм превърнала чуждото в свое, Хани. Живея във време, в което мога да си го позволя, без да съм принудена да се боря за това, както ти в твоята младост. На 17 години внучката ти говори четири езика и е невероятно горда от това. На стената до вратата на стаята ѝ е родословното дърво с българските ѝ корени, но застане ли до снимката на grand-maman Marie лицето ѝ издава смайваща прилика две поколения назад. Или усмивката е все пак от българския ѝ дядо?

***

Маринела Липчева-Вайс завършва журналистика в СУ „Климент Охридски“, след което е репортер и коментатор в новините на БНТ. Филмът ѝ „Кога свършва една война?“, посветен на изтеглянето на руските войски от Източна Германия, е в Златния фонд на БНТ. През 1996-а година е поканена да работи за българската програма на Дойче Веле в Кьолн като репортер и водещ, а впоследствие като кореспондент в Парламентарното студио в Берлин. От десет години работи за немската програма на Дойче Веле като редактор на документални филми.